

O'QUVCHILARDA EKOLOGIK TARBIYA VA MAS'ULIYATNI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TAJRIBADAN FOYDALANISH

Muallif: Abdusattorova Nigora O'ralboyevna

Xalqaro jahon tillari universiteti hamshirasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarda ekologik tarbiya va atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Xususan, 5-sinf "Tarbiya" darsligi mazmuni asosida ekologik tarbiyani rivojlantirishda xalqaro ta'lim tajribalaridan foydalanish imkoniyatlari yoritib beriladi. Rivojlangan davlatlar ta'lim tizimida ekologik madaniyatni shakllantirishga qaratilgan ilg'or metodlar, interaktiv yondashuvlar va amaliy mashg'ulotlar tahlil qilinadi. Mazkur tajribalarni milliy ta'lim jarayoniga moslashtirish orqali o'quvchilarning ekologik ongini oshirish, tabiatni asrashga bo'lgan mas'uliyatini kuchaytirish mumkinligi asoslab beriladi. Maqola umumta'lim maktablarida tarbiya darslarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *ekologik tarbiya, ekologik mas'uliyat, xalqaro tajriba, tarbiya darslari, atrof-muhit muhofazasi, ekologik madaniyat, 5-sinf o'quvchilari*

Bugungi kunda ekologik muammolarning keskinlashuvi insoniyatdan tabiatga nisbatan mas'uliyatli va ongli munosabatni talab etmoqda. Ushbu jarayonda yosh avlodni ekologik ruhda tarbiyalash, ularda atrof-muhitni asrash ko'nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, umumta'lim maktablarining boshlang'ich va o'rta bo'g'inlarida ekologik tarbiyani tizimli ravishda tashkil etish kelajakda ekologik madaniyatli jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi. 5-sinf "Tarbiya" darsligi o'quvchilarda tabiatga mehr, ekologik mas'uliyat va barqaror turmush tarziga oid dastlabki tushunchalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur darslikda ekologik tarbiya bilan bog'liq mavzular orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma va qadriyatlarini rivojlantirish ko'zda

tutilgan. Shu bilan birga, xalqaro ta'lim tajribasida ekologik tarbiya yo'nalishida qo'llanilayotgan innovatsion yondashuvlar va samarali usullarni o'rganish hamda ularni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish dolzarb hisoblanadi.

Ekologik tarbiya o'quvchilarda tabiatga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish, atrof-muhitni asrashga doir mas'uliyat hissini rivojlantirishga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayondir. 5-sinf bosqichida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ekologik tarbiyani tarbiya darslari orqali tashkil etish samarali natijalar beradi. Mazkur darslarda tabiatni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muammolarning oqibatlarini haqida tushunchalar berilishi o'quvchilarning ekologik ongini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xalqaro ta'lim tajribasida ekologik tarbiya alohida yo'nalish sifatida e'tirof etilib, ko'plab rivojlangan mamlakatlar ta'lim dasturlariga integratsiya qilingan. Jumladan, Finlandiya, Yaponiya va Germaniya kabi davlatlarda ekologik ta'lim maktab yoshidan boshlab amaliy mashg'ulotlar, loyiha ishlari va tashqi muhit bilan bevosita aloqador faoliyatlar orqali olib boriladi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarda nafaqat nazariy bilim, balki real hayotiy tajriba asosida ekologik mas'uliyatni shakllantirishga yordam beradi.

Yaponiya tajribasida ekologik tarbiya intizom va mas'uliyat tamoyillari bilan uyg'unlashgan holda olib boriladi. Maktablarda o'quvchilar sinf va maktab hududini tozalashda bevosita ishtirok etadilar, tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini egallaydilar. Bunday yondashuv 5-sinf o'quvchilarida jamoaviy mas'uliyat va ekologik ongini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Germaniya ta'lim tizimida esa ekologik tarbiya barqaror rivojlanish g'oyalari asosida amalga oshiriladi. Tarbiya darslarida ekologik muammolarni tahlil qilish, munozaralar o'tkazish va loyihalar ishlab chiqish orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi rivojlantiriladi. Bu jarayon o'quvchilarda tabiatga nisbatan ongli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Xalqaro tajribalarni 5-sinf "Tarbiya" darsligi mazmuniga moslashtirish orqali ekologik tarbiyaning

samaradorligini oshirish mumkin. Dars jarayonida interaktiv metodlar, guruhli ishlar, ekologik rolli o'yinlar va kichik loyihalardan foydalanish o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Natijada o'quvchilarda ekologik bilimlar bilan bir qatorda, tabiatni asrashga doir mas'uliyatli xulq-atvor shakllanadi.

Ekologik tarbiya erta yoshdan boshlab tizimli va amaliy asosda tashkil etilganda yuqori samaradorlikka erishiladi. Masalan, Finlandiya ta'lim tizimida ekologik tarbiya "Barqaror rivojlanish ta'limi" konsepsiyasi asosida olib boriladi. Maktablarda o'quvchilar chiqindilarni organik va noorganik turlarga ajratish, suv va elektr energiyasini tejash bo'yicha kundalik amaliy mashg'ulotlarda qatnashadilar. Tadqiqotlarga ko'ra, ushbu tizim joriy etilgan maktablarda o'quvchilarning ekologik xulq-atvori sezilarli darajada yaxshilangani kuzatilgan.

Germaniya maktablarida ekologik tarbiya "yashil maktab" (Green School) modeli asosida yo'lga qo'yilgan. Ushbu maktablarda quyosh panellari, yomg'ir suvini yig'ish tizimlari va energiya tejovchi qurilmalar o'rnatilgan bo'lib, o'quvchilar ushbu jarayonlarda bevosita ishtirok etadilar. Natijada o'quvchilar ekologik bilimlarni nafaqat nazariy, balki amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradilar. Bu tajriba o'quvchilarda ekologik mas'uliyatning kundalik hayot me'yoriga aylanishiga xizmat qiladi.

Yaponiya tajribasida ekologik tarbiya intizom va jamoaviy mas'uliyat bilan chambarchas bog'langan. Maktablarda o'quvchilar sinf xonalari va maktab hududini o'zlari tozalaydilar, chiqindilarni qat'iy belgilangan qoidalarga muvofiq saralaydilar. Ushbu yondashuv natijasida o'quvchilarda tabiatga ehtiyotkorlik, tozalik va jamiyat oldidagi mas'uliyat hissi shakllanadi. Bu holat ekologik tarbiyaning axloqiy tarbiya bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

AQSh va Kanada ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya ko'pincha loyiha va tadqiqot faoliyati orqali amalga oshiriladi. O'quvchilar mahalliy ekologik muammolarni o'rganish, daraxt ekish aksiyalari, suv havzalarini tozalash tadbirlarida ishtirok etadilar. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, bunday loyihalarda qatnashgan o'quvchilarning ekologik ong darajasi va ijtimoiy faolligi yuqori bo'lishi aniqlangan.

Mazkur xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimiga, xususan, umumta'lim maktablaridagi tarbiya darslariga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. 5-sinf tarbiya darslarida ekologik mavzularni real hayotiy misollar, amaliy topshiriqlar va jamoaviy faoliyat bilan boyitish o'quvchilarning ekologik mas'uliyatini oshiradi. Natijada ekologik tarbiya nazariy bilimlar bilan cheklanmay, o'quvchilarning kundalik xulq-atvorida namoyon bo'la boshlaydi.

O'quvchilarda ekologik tarbiya va mas'uliyatni shakllantirishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish darajasi hamda ta'lim mazmuniga mos bo'lishi lozim. Xalqaro ta'lim tajribasida ekologik tarbiya asosan faol, amaliy va kompetensiyaga yo'naltirilgan metodlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu metodlar o'quvchilarda ekologik bilimlar bilan bir qatorda, real hayotiy ko'nikma va mas'uliyat hissini rivojlantirishga qaratilgan.

Faoliyatga asoslangan ta'lim metodi (Activity-Based Learning) ekologik tarbiyada eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Finlandiya va Germaniya maktablarida ushbu metod asosida o'quvchilar chiqindilarni saralash, maktab hududini obodonlashtirish, daraxt ekish kabi amaliy ishlarga jalb etiladi. Metodik tahlil shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar ekologik tushunchalarni bevosita amaliy faoliyat orqali o'zlashtirganda, ularning ekologik mas'uliyati barqaror shakllanadi.

Loyiha metodi xalqaro tajribada keng qo'llaniladigan metodlardan biri bo'lib, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, AQSh maktablarida "Yashil maktab", "Toza suv" kabi ekologik loyihalar amalga oshiriladi. Ushbu metodika orqali o'quvchilar muammoni aniqlash, tahlil qilish va yechim taklif etish jarayonida faol ishtirok etadilar. Natijada ekologik tarbiya nazariy bilimdan amaliy kompetensiyaga aylanadi.

Fanlararo integratsiya metodi ekologik tarbiyani samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Xalqaro amaliyotda ekologik mavzular biologiya, geografiya, tarbiya va texnologiya fanlari bilan integratsiya qilinadi. Metodik tahlil natijasida aniqlanishicha, fanlararo yondashuv o'quvchilarda ekologik muammolarni kompleks tushunish va ularga ongli munosabat bildirish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Muammoli ta'lim metodi ekologik mas'uliyatni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Germaniya va Yaponiya maktablarida o'quvchilarga real ekologik muammolar asosida savollar berilib, ularni mustaqil yechim izlashga undash amaliyoti mavjud. Ushbu metod o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi hamda ekologik qarorlar qabul qilish mas'uliyatini shakllantiradi.

Baholashga yo'naltirilgan metodika ekologik tarbiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xalqaro tajribada o'quvchilarning ekologik kompetensiyalari faqat bilim darajasi bilan emas, balki ularning xulq-atvori, ekologik tashabbuslardagi ishtiroki orqali baholanadi. Metodik tahlil shuni ko'rsatadiki, bunday baholash tizimi o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ekologik tarbiyani samarali tashkil etishda o'qituvchining pedagogik mahorati va metodik yondashuvi muhim o'rin tutadi. 5-sinf "Tarbiya" darslarida ekologik mavzularni tushuntirishda xalqaro tajribada keng qo'llanilayotgan muammoli ta'lim, loyiha metodi va kuzatuv asosidagi mashg'ulotlardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar ekologik muammolar sabablarini tahlil qilish va ularning yechimlari haqida fikr yuritishga o'rganadilar. Xalqaro tajribada ekologik tarbiyani baholash tizimi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'plab davlatlarda o'quvchilarning ekologik bilimlari nafaqat test va yozma ishlar orqali, balki ularning kundalik xulq-atvori, jamoat ishlaridagi faolligi va ekologik tashabbuslarda ishtiroki asosida baholanadi. Ushbu yondashuvni milliy ta'lim tizimiga joriy etish 5-sinf o'quvchilarida ekologik mas'uliyatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ekologik tarbiyada oila va maktab hamkorligi xalqaro tajribada samarali model sifatida qaraladi. Xususan, Yevropa mamlakatlarida ota-onalar ekologik loyihalar va maktab tadbirlariga faol jalb etiladi. Bu esa o'quvchilarda ekologik qadriyatlarning uzluksiz shakllanishiga imkon yaratadi. Mazkur tajribani hisobga olgan holda, 5-sinf "Tarbiya" darslarida oila bilan hamkorlikda amalga oshiriladigan ekologik topshiriqlarni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham ekologik tarbiyani rivojlantirishda muhim omil

hisoblanadi. Xalqaro ta'lim amaliyotida ekologik mavzularni interaktiv platformalar, videoroliklar va raqamli loyihalar orqali o'rganish keng tarqalgan. Bunday vositalar 5-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos bo'lib, mavzuni yanada tushunarli va qiziqarli tarzda o'zlashtirishga yordam beradi. Ekologik tarbiyani maktabdan tashqari faoliyat bilan uyg'unlashtirish xalqaro tajribaning muhim jihatlaridan biridir. Ekologik to'garaklar, tabiat qo'ynida o'tkaziladigan sayohatlar va ko'ngillilik asosidagi tadbirlar o'quvchilarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni kuchaytiradi. Bu jarayon 5-sinf o'quvchilarida ekologik mas'uliyatni amaliy faoliyat orqali mustahkamlash imkonini beradi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda ekologik tarbiya va mas'uliyatni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. 5-sinf "Tarbiya" darsligi mazmuni ushbu jarayonni amalga oshirish uchun muhim didaktik asos bo'lib xizmat qiladi. Tarbiya darslari orqali o'quvchilarda tabiatga mehr, atrof-muhitni asrashga bo'lgan ongli munosabat va ekologik madaniyatni rivojlantirish imkoniyati mavjud. Xalqaro ta'lim tajribasining tahlili shuni ko'rsatadiki, ekologik tarbiya samaradorligi amaliy faoliyat, interaktiv metodlar va fanlararo yondashuv asosida ta'minlanadi. Finlandiya, Yaponiya va Germaniya kabi davlatlar tajribasida ekologik tarbiyaning uzluksizligi, hayot bilan bog'liqligi va o'quvchilarning faol ishtirokiga asoslangan yondashuvlar ijobiy natija bermoqda. Ushbu ilg'or tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni kuchaytirishga xizmat qiladi. Oila va maktab hamkorligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish hamda maktabdan tashqari ekologik faoliyatni yo'lga qo'yish ekologik tarbiyani yanada takomillashtiradi. Natijada o'quvchilarda ekologik bilimlar bilan bir qatorda, tabiatni asrashga qaratilgan mas'uliyatli xulq-atvor shakllanadi. Bu esa kelajakda barqaror rivojlanishga intiluvchi, ekologik ongli jamiyatni shakllantirishga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. M.I. Nuriddinova "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi" Cho'lpon nashriyoti Toshkent 2005- yil.
2. Ismatova, Z., & Boltayev, O. (2020). The Effect of Herbicides (2, 4 Dichlorophenoxic Acid) on the Early Stages of Development of Winter and Spring Wheat Varieties. Архив Научных Публикаций JSPI.
3. Boltayev, O. (2020). The Effect of Herbicides (2, 4 Dichlorophenoxic Acid) on the Early Stages of Development of Winter and Spring Wheat Varieties.
4. Ismatova, Z., & Boltayev, O. (2020). The Effect of Herbicides (2, 4 Dichlorophenoxic Acid) on the Early Stages of Development of Winter and Spring Wheat Varieties. Архив Научных Публикаций JSPI.
5. Boltayev, O. (2020). The Effect of Herbicides (2, 4 Dichlorophenoxic Acid) on the Early Stages of Development of Winter and Spring Wheat Varieties. Архив Научных Публикаций JSPI, 1-6.